

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

*І.Г. МАНЦУРОВ,
Член-кореспондент НАН України, д.е.н., професор,
Директор НДЕІ Міністерства економічного розвитку і торгівлі*

Інституційне планування як складова сучасної системи державного регулювання економіки

Сучасний світ живе за часів нових викликів і невідомих раніше тенденцій, які посилюють непередбачуваність соціально-економічного розвитку у майбутніх періодах. Замислюючись над сьогоденням та намагаючись передбачити ймовірні напрями розвитку у наступних періодах цивілізаційної еволюції, ми не помічаємо, що, як правило, залишаємося на шляху екстраполяції вже відомих подій і часто не уявляємо нові феномени, невідомі досі людству. Якщо промислова революція XIX століття залучила до свого кола близько двохсот мільйонів чоловік, то сучасна революція переходу до ринкової економіки охоплює понад 2,5 млрд. чоловік. Такий, невідомий донині за своїм масштабом, перехід країн до організації суспільних відносин на ринкових засадах, потребує рефлексії наукової економічної думки щодо вибору нової парадигми яка би була здатна пояснити сутність організаційно-економічного механізму новітніх перетворень і, головне, сформулювати базові положення щодо інструментального забезпечення ефективності таких перетворень суспільного устрою.

Вибір, про який так багато говорять сучасні економісти, стосується в першу чергу їх самих, як виробників наукового продукту. Не секрет, що багато вітчизняних вчених рішуче відмовилися від марксизму і дружно кинулися в русло неокласичних традицій. Однак незабаром дехто з них почали сумніватися у правильності вибору. Одних збентежила аб-

страктність неокласичних моделей, їх відірваність від реального життя і реальних людей, що нагадує недавню наукову фантастику політекономії соціалізму. Інших не влаштувало ігнорування соціальної компоненти економічних процесів, в тому числі власності, яка в неокласичній теорії не підлягає обговоренню. Для третіх, вихованих в дусі колективізму, виявилися неприйнятними методологічні принципи індивідуалізму і раціональності. Четвертих злякала необхідність глибокого знання математики для адекватного розуміння праць зарубіжних авторів (не кажучи вже про можливість самостійного застосування цих знань) і т.д.

Таким чином, виникла проблема пошуку наукової парадигми, яка влаштувала б усіх розчарованих як в марксизмі, так і в неокласичній теорії. В результаті вибір припав на інституціоналізм, який багатьом здався саме тією теорією, яка дозволяє, долаючи сумнівні аспекти марксизму і неокласицизму, використовувати їх наукові досягнення. Завдання цієї монографії полягають в обґрунтуванні, чи виправдані такі надії, не претендуючи, однак на проголошення безперечних істин.

Економічна теорія інституціоналізму була започаткована Дугласом Нортон, професором економіки Університету ім. Вашингтона, США,

Сент-Луїс. За створення теорії нового інституціоналізму у всесвітньовідомих працях «Структура та зміни в економічній історії» (New-York: Norton & Company, 1981 p.) та «Інсти-

туції, інституціональні закони та функціонування економіки» (Cambridge University Press, 1990 р.), їх автор отримав Нобелівську премію у галузі економіки у 1993-му році.

Нова інституційна економічна теорія відкриває нові можливості для економічних досліджень. За допомогою її категорій, таких як трансакційні витрати, інституції, організації, інституційні межі, інституційні зміни, інституційна матриця (institutional matrix), тощо, можна концептуально і досить успішно описати ті економічні явища, які не можливо описати постулатами традиційної економічної теорії.

Одним з найцікавіших з точки зору економічної науки та найважливішим з точки зору міжнародної практики, таким явищем є трансформація країн колишнього соціалістичного табору, в тому числі України, у країни ринкової економіки. Саме теорія нового інституціоналізму дає змогу визначити стратегію та пріоритети реформування у країнах перехідної економіки. Проблема в першу чергу полягає в тому, що при такому переході, механізми дотримання обмежень грають особливо важливу роль.

Зокрема, це демонструє і сучасний досвід України, яка прийняла нову Конституцію і низку нових законів, достатньо адекватних нормам вищих порядків прийнятих у розвинутих країнах. Проте відсутність ефективних механізмів дотримання цих норм залишає їх на рівні маніфестів.

Постановка проблеми. Узагальнюючи вищевикладене зауважимо, що представлене дослідження становлення, розвитку та впровадження у процес суспільної трансформації здобутків теорії і практики інституціоналізму утримується в триумвіраті наступних методологічних постулатів:

1. Спираючись на відому формулу Огюста Конта, що «прогрес є розвиток порядку», у дослідженні його формула декларується як «Прогрес України є розвиток притаманного їй інституційного порядку».

2. Відштовхуючись від положення, що хаос характеризує не стільки стан реальних об'єктів, скільки недостатню наукову рефлексію тих законів, які «стоять» за сприйнятою зовні невизначеністю і дезорганізацією, у дослідженні уявний хаос розглядається як тимчасове відхилення від закономірних траєкторій, тому хаос – це стадія, момент динамічного розвитку, закони якого необхідно і можна пізнати».

3. Базуючись на принципі «єдності самоорганізації та управління в динамічному розвитку», українське суспільство розглядається як система що самоорганізується і природно розвивається. Керування цим процесом означає знання законів цієї самоорганізації та устрій самовідтворення структур що утворюють суспільство. Тому теза дослідження полягає у тому, що ефективне управління розвитком України передбачає знання механізмів суспільної самоорганізації.

Можна припустити, що інституціоналізм буде знаходити все нових і нових прихильників серед вітчизняних економістів. Поле діяльності величезне і практично не оброблено, в той час як багато проблем залишаються невирішеними. На думку Д. Норта, саме Центральна та Східна Європа зараз

дають, багатющий матеріал для аналізу та вироблення на його основі результативних практичних кроків. Багато помилок нашого недавнього минулого і сумного сьогодення пояснюються недостатнім розумінням ролі інститутів в економічних перетвореннях.

Виклад основного матеріалу. Як вже відмічалось у вступі, теорія інституціоналізму продовжує і органічно розвиває неокласичну теорію ринкової економіки, яка, власне кажучи, будується на співставленні попиту і пропозиції, пояснюючи, таким чином, як функціонує ринковий механізм. Але неокласична економічна теорія неспроможна пояснити, як формуються і розвиваються ринки, що і яким чином треба зробити для їх створення, як перейти від одного стану ринку до іншого, з більш високим рівнем ефективності функціонування.

А саме ці питання є головними у сучасній економічній науці, зважаючи на ситуацію не тільки у країнах з перехідною економікою, але у таких капіталістичних країнах, які ще вчора успішно і стабільно розвивалися, а сьогодні переживають серйозну і глибоку кризу.

На думку основоположника наукового інституціоналізму, лауреата Нобелівської премії Д. Норта, недоліком неокласичної теорії є неврахування трансакційних витрат (transaction cost), які неминуче виникають з переходом країни від одного стану до іншого. Новий інституціоналізм Д. Норта та його послідовників враховує усі ці вимоги, що надає підстави для пояснення проблематики формування ефективно діючих ринків і стимулювання їх гармонічного розвитку. Саме тому ця економічна теорія в першу чергу концентрує увагу на аналізі інституціональної структури держави та трансакційних витратах, які складаються з витрат на якісну та кількісну оцінку параметрів трансакції та забезпечення її активної реалізації. Чим складніша економіка країни, тим більший обсяг трансакційних витрат. У розвинутих економіках він сягає 40–50 відсотків ВВП (так, у США ця цифра ще в 1970 р. дорівнювала 45 відсотків ВВП).

Наприклад, в Україні політики ухвалюють не ті рішення, що сприяють економічному зростанню, а ті, що вигідні певним впливовим соціальним та/чи економічним групам. Бюрократія також прагне не стільки збільшити виробництво, скільки взяти під свій контроль систему розподілу ресурсів. А приватний бізнес прагне бути монополістом на ринку, хоча власне конкуренція і сприяє економічному розвитку країни. Саме з цих причин у деяких пострадянських країнах уряд підтримує неефективні субсидовані монополії та загальмовує програми інституційних реформ.

Звідси – коріння явища, яке Д. Норт назвав «ефектом залежності від шляху» (path dependence). Воно полягає у тому, що напрям інституціональних змін зміщується на догоду інтересам чинних організацій або/та конкретних осіб. Внаслідок цього явища, особливо коли воно приймає досить серйозні масштаби, деякі держави, відхиляючись від прогресивного шляху, залишаються у непродуктивній інституціональній системі, різко зменшують темпи економічного зростання,

або навіть абсолютні рівні виробництва, в результаті чого опиняються на узбіччі світового розвитку. Типовий приклад, – на превеликий жаль, – катастрофічне падіння рівнів суспільного виробництва в Україні протягом 1990–2000 років. І це при умовах, що стартовий рівень виробництва, економічні, організаційні та навіть інституційні умови в Україні були набагато кращими ніж в інших країнах колишнього СРСР та пострадянських країнах Східної Європи.

Особливо треба відмітити, що інституційні межі суспільства повинні бути не просто ефективними, а ефективними в конкретних умовах місця і часу, – тобто повинні стимулювати появу альтернативних, різнопланових інститутів та/чи організацій для послідовного розв'язання нових економічних проблем в конкретних, дуже часто вельми специфічних умовах тієї чи іншої країни.

Основою підходу теорії нового інституціоналізму є усвідомлення того, що для кожного суспільства існує унікальна система інституцій, і тому уряд може розробити стратегію дій, яка відповідатиме потребам саме цього суспільства та сприятиме економічному зростанню.

Залежно від стратегії здійснення інституційних змін розрізняють два основні підходи: – конструктивний (constructivist approach) – свідоме конструювання політичної й економічної організації за допомогою стратегічного планування і встановлення чітких пріоритетів; та – компромісний (piecemeal approach) – спонтанні ситуативні інституційні підходи вирішення проблем розвитку економіки і суспільства, коли вони постають.

Конструктивний підхід разом із швидкими реформами можна назвати революційною моделлю змін, усі інші комбінації (конструктивний підхід разом з повільними реформами, компромісний підхід та швидкі реформи, компромісні та повільні реформи) – еволюційною моделлю.

Інституціоналізм уже зараз широко застосовується як теоретичний апарат при розробленні та адмініструванні політичних, адміністративних та економічних реформ. Виникло навіть поняття «інституційних реформ», яке означає реформу суспільних інституцій.

Наявність деяких, притаманних спонтанному ринковому порядку інститутів ще не є достатньою умовою для становлення ринкової інституційної структури. Наприклад, створення правової бази для приватної власності не означає, що вона дійсно може функціонувати в економіці як ринковий інститут.

Неокласичне припущення про «раціональний вибір» справджується тільки за умови досконалих ринків, коли інформація загальнодоступна, що є нереальним у сучасному світі за обставин непевності, невизначеності, які склалися у перехідних економіках. До того ж у сучасному світі однозначно визначена тенденція щодо провідної ролі держави у формуванні орієнтирів цього «вибору.» Оскільки держава, за думкою Д. Норта, є «організація з порівняльними перевагами реалізації насильства, що поширюються на географічний район, межі якого встановлюються його здатністю обклада-

ти податком підданих», тому держава може як сприяти створенню ефективних ринкових інститутів, так і, навпаки, створювати інституційну структуру, яка не дозволяє проявитися перевагам конкурентного порядку через монопольну владу та інші фактори, що ведуть до зростання трансакційних витрат. До того ж не завжди інституціональні зміни, які є вигідними для певної групи інтересу, є ефективними у масштабах усєї економіки, всього суспільства.

Окремо треба підкреслити, що ця реформа інституцій дуже часто вступає у серйозне протиріччя з принципами методологічного індивідуалізму, який згідно Адаму Сміту є базою, методологічною основою теорії і практики ліберальної ринкової економіки.

Світова криза поточного XXI-го сторіччя об'єднала світ (на жаль, ситуативно і на невеликий відрізок часу) своєю масштабністю й гостротою проблем. Саме в результаті цієї кризи всі без винятку країни світу стали перехідними. Перехідними від кризи, з її наслідками у вигляді катастрофічного падіння обсягів виробництва та послідуною рецесією, до нової фази циклу розвитку, як на мій погляд, ще не дуже вивченого, але за всіма якісними ознаками, – циклу інституційного розвитку.

Абсолютно впевнений, що на якісно нову траєкторію розвитку зможуть вийти саме (і тільки!) ті країни, котрі зможуть перебороти всі недоліки, інертність і рутину нинішнього господарського мислення, тобто головну інституцію людської поведінки, і перейти на новий рівень теоретичного осмислення й практичного застосування більше ефективних економічних, правових і організаційних форм інституційного регулювання розвитку суспільства. Але парадокс моменту і ситуації у тім, що так звані розвинені країни вже не можуть бути зразком при формуванні стратегії інституційного розвитку нових держав, що реформуються, оскільки саме ці країни й породили по суті своїми недолугими стратегіями окрім самої кризи ще й занепадок економічної теорії розвитку сучасного капіталізму, самого ринку, його філософії і, що, на мою думку найбільш серйозно, – його базові інститути.

Таким чином, принциповий прояв світової кризи – це, насамперед, криза інституціональної системи світової економіки з її ідеологією, інститутом власності, грошовою одиницею (чи, що краще, – одиницями) й відповідними структурами, принципами ціноутворення, формами й правилами домінуючої конкуренції стратегічних гравців за розподіл ресурсів, впливу, глобальної ренти й сукупних трансакційних витрат. Принципових, доленосних змін зазнають і сили впливу, їх структурами за формами (від дипломатичних до, м'яко кажучи, силових) на процес формування правил і норм нового глобального порядку.

Тому й розуміння причин того, що відбувається, заходи, що приймаються для реалізації змін, розробляються дуже часто всліпу, інтуїтивно і без необхідного наукового обґрунтування. Здійснюється це так тому, що розуміння того що має місце в світовій економічній системі зараз просто не існує! Будемо

сподіватися, що ПОКИ ЩО НЕ ІСНУЄ! При цьому не треба забувати, що усвідомлення суті ситуації, місця тієї чи іншої країни у світових економічних процесах, і прогноз (його релевантність і точність) майбутнього залежить в першу чергу від того, наскільки наше усвідомлення суті інститутів, їх структуру, стан, еволюцію та динаміку розвитку, можливістю впливати і управляти інституційними змінами тощо.

Процес глобалізації видозмінив правила гри і роль активних учасників формування міжнародного політико-економічного порядку, рівно як і механізм їх впливу на еволюцію цього порядку. І якщо не розуміти закономірностей цих змін, не приймати в тому або іншому виді участі у виробленні реальних структурних формувань, організацій, ініціатив, то залишається доля існування на периферійному рівні світового господарства. Саме усвідомлення цих закономірностей і призводить до необхідності розроблення і застосування механізму та інструментів інституційного планування.

Досвід транзитивних економік підтверджує неефективність багатьох створених в країнах колишнього СРСР, включаючи Україну та інших молодих демократичних (чи, краще, – відносно демократичних) державах формальних інститутів, запозичених з інших країн. Скоріше, навпаки, аналізуючи динаміку більшості макроекономічних показників, можна зробити висновки, що вплив трансакційних витрат є скоріше негативним ніж позитивним. Тобто, «кавалерійські перебудови» вельми негативно вплинули на стан та динаміку економіки. Звідси політика модернізації в Росії, наприклад, і лібералізації в Україні, Білорусі та країнах Балтики. Але й те й інше, з нашої точки зору, має вкрай невеликий теоретичний досвід.

Щоб помітити необхідність інституційних змін, спрогнозувати їх динаміку, спланувати етапність і всі необхідні заходи для практичного здійснення цих змін (реформ), необхідно як до кожного інституту окремо, так і до їх цілісної системи підходити з чотиривимірний позиції, наприклад, X, Y, Z і t.

Перша сторона системи координат (X) дозволить побудувати набір потреб пересічного громадянина тієї чи іншої країни від простого утилітаризму до рівня соціальних потреб, однією з яких є потреба в самореалізації здібностей індивіда (приблизно по піраміді А. Маслоу). Друга лінія (Y) фіксує набір неформальних суспільних цінностей і обмежень, від зви-

чаїв і простих вдач до усвідомлення наукових і культурних цінностей. Лінія Z відображає набір формальних правил від простих (міжособистісних, групових) до конституційних. У будь-який період чи момент часу t функціональний розвиток інститутів досягає певного рівня, який якісно і кількісно може і має відрізнятися від відповідного рівня розвитку інститутів у попередній період чи момент часу.

Прикладом останнього може служити інститут підприємництва, який з тим чи іншим рівнем розвитку притаманний будь-якій системі, але який принципово відрізняється по цілям, організації, механізму функціонування однієї системи від іншої чи одного періоду чи моменту часу від йому попереднього всередині однієї і той же самої системи.

Необхідно робити розрахунки витрат на нововведення інститутів і вигод (індивідуальних, колективних, громадські) від їх функціонування. Ідея порівняння витрат і вигод від інституційних нововведень цілком може бути використана як на національному, тобто макрорівні, так і на регіональному (мезорівні) чи рівні окремо взятого підприємства (мікрорівні).

В результаті встановлення нових правил і обмежень, крім усього іншого, повинна знижуватися невизначеність і ризик здійснюваних операцій і дій для всіх учасників угоди. Це досягається встановленням порядку, який прораховується кожним суб'єктом економічних відносин.

Інституційне планування – це свідомий, цілеспрямований та науково обґрунтований процес формування і застосування таких правил і порядків суспільного, в першу чергу економічного розвитку, які, відповідаючи об'єктивним реаліям та закономірностям сучасних тенденцій, дозволяють оптимізувати відносини між різними соціальними групами суспільства, інституціональними секторами економіки, видами діяльності тощо, зменшуючи гостроту протиріч, досягаючи компромісу та ефективної взаємодії структурують елементів системи, як на міжнародному, так і на національному (регіональному) рівнях.

Таким чином, інституційне планування вирішує найважливіше на сьогоднішній день завдання – вироблення стратегії, механізму, інструментів і форм соціально-економічного розвитку з урахуванням всіх факторів і умов ефективної взаємодії інститутів. В сучасних умовах інституційне плану-

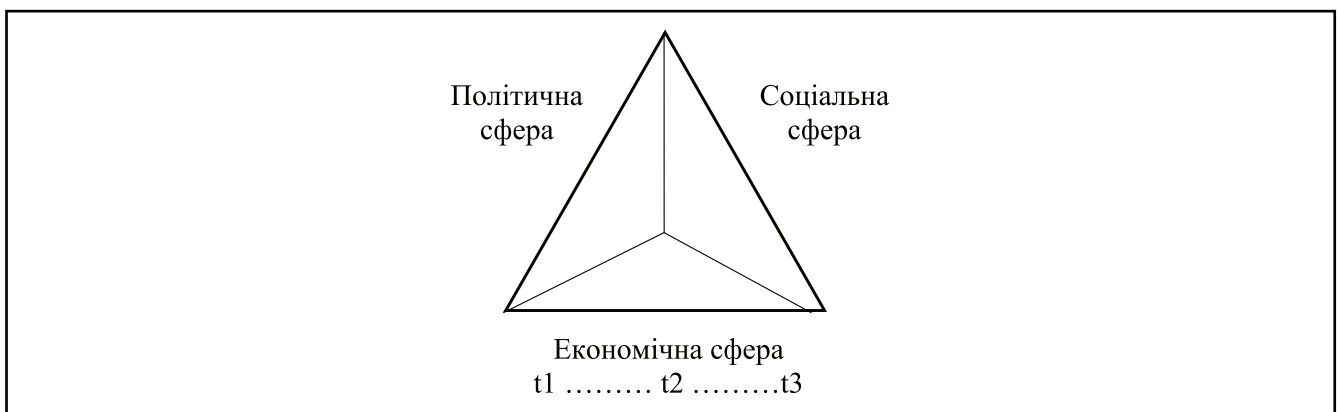

Рисунок 1. Інституційна піраміда

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

вання, як інструмент державного регулювання, має базуватися на використанні переваг інституційної матриці ринкової економіки, про яку йшла мова в попередньому розділі, де було проілюстровано, що інституційна матриця являє собою стійку систему функціонально взаємопов'язаних системоутворюючих економічних, політичних соціальних та інших інститутів. Головна проблема у формуванні такої матриці полягає в розробці й створенні такої інституціональної структури, яка б відбивала дійсну реальність тієї або іншої країни, притаманну саме цій країні, особливостям розвитку суспільства та функціонування влади і бізнесу саме цієї країни.

Основна діагональ цієї матриці (Рис. 2) має відбивати стан інституціональної рівноваги. Однак у будь-який час існує протиріччя вже існуючих і нових інститутів, що виражається в явній і неявній формах.

У перехідний період це протиріччя може придбати дуже гострий, якщо не катастрофічно гострий, руйнівний характер, коли нові інститути руйнують (часто в революційній формі) старі.

Аналіз ефективності функціонування вже існуючих і нових інститутів, представлених матрицею, дозволяє формувати правильну стратегію розвитку цих інститутів, з урахуванням

ефектів руйнування старих й створення нових. Структура нових інститутів не обов'язково повинна збігатися зі старою. Така матриця попереджає типову помилку імпорту інститутів, неадекватних умовам тієї чи іншої країни. Дана помилка проявляється в зростанні трансакційних витрат, що створює додаткові труднощі для здійснення інституційних реформ.

Наприклад, в Україні, як і в більшості країн з перехідною економікою, уряди яких намагаються самостійно чи під зовнішнім впливом (дуже часто, урядів інших країн та/чи міжнародних організацій) використовувати досвід цих країн та/чи міжнародних організацій), не співставляючи його з умовами своєї власної країни. В таких випадках витрати на створення нових інститутів можуть значно перевищувати ефект від їхнього існування.

Інституційне планування повинне стати прерогативою не тільки держави, але й адекватних суспільних органів, щоб виключити присвоєння інституційної ренти органами державного управління, організаціями, приватними особами, групами людей тощо. «Десятина» від обсягу державних закупівель, квотування, ліцензування й різного роду збори на користь таких інститутів є прикладами такого роду інституційної ренти. Саме для перехідного періоду характерно що різко збільшу-

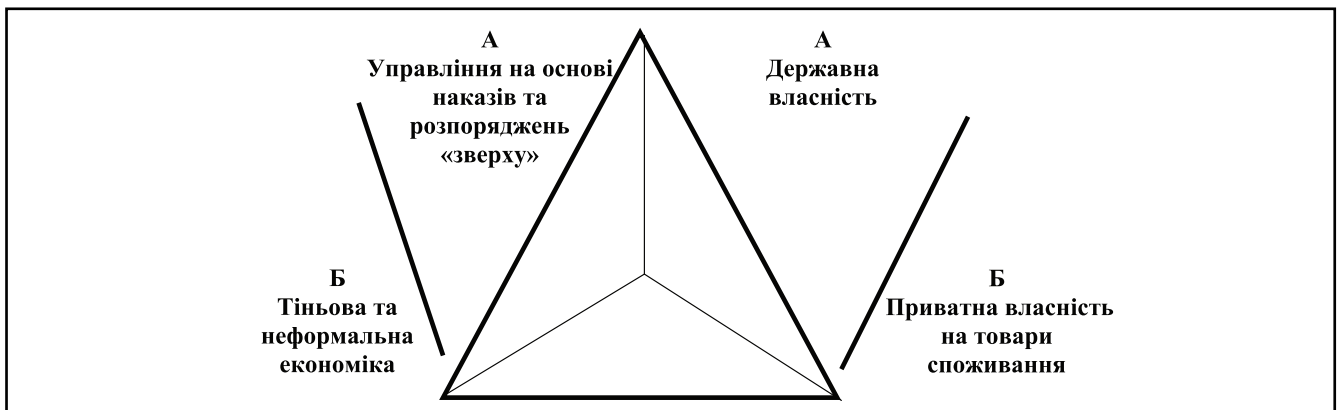

Рисунок 2. Інституційна матриця командної економіки

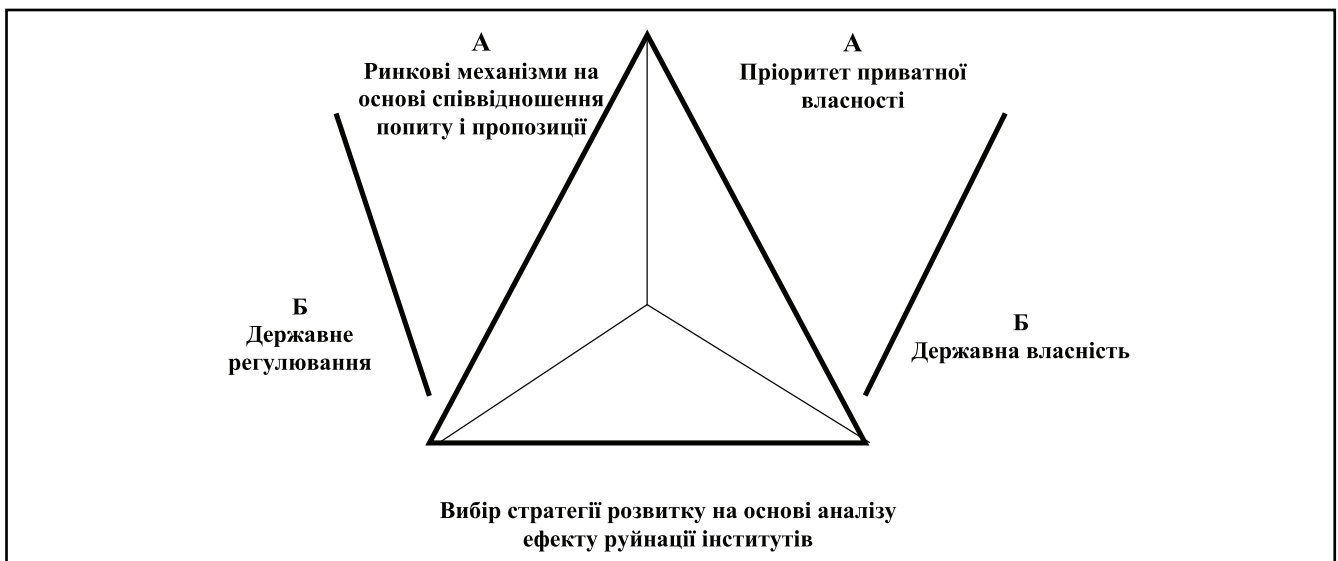

Рисунок 3. Інституційна матриця ринкової економіки

ються витрати на утримання формальних інститутів і виникнення людей, що привласнюють трансформаційну ренту.

Висновки

Підсумовуючи все викладене вище, автор визначає принципову відмінність інституційного планування від директивного та індикативного полягає в тому, що при використанні у практиці органів державного управління методологічних засад інституційного планування, об'єктом цілеспрямованих дій є не тільки (і не стільки) показники функціонування економіки в цілому, її інституційних секторів, регіонів, галузей, інших господарюючих суб'єктів тощо, але й в першу чергу – норми й правила, що регламентують діяльність інститутів та забезпечують ефективність їх функціонування та інституційну рівновагу.

Особливість перетворень, розпочатих у середині 80-х р., полягає в тому, що вони не мали якогось раціонального позитивного почала з позначеними перспективними параметрами. Перехід же розпочатих трансформацій в режим спонтанності і відомої шокової терапії визначив необхідність швидкої заміни старих інститутів новими, звані ринковими. Через відсутність відповідного досвіду, економічної теорії інститутів цьому процесу ніяк не передувало якесь інституційне проектування, планування та моделювання. Історія ще свіжа фактами швидкого зростання банків, численних бірж, фінансових компаній, інвестиційних і чекових фондів, страхових компаній, інших псевдоінститутів з невизначеними цілями та функціями. Все це сприяло і зростанню трансакційних витрат, розмір яких значно перевищив і перевищує досі корисний ефект від змін, що відбуваються.

Ми колись досить успішно могли планувати обсяги виробництва продукції, гірше планували послуги, і абсолютно не представляли сутність і зміст інституціонального планування та проектування. Процедура інституційного планування ще більш складна через те, що вона повинна будуватися на основі великої за обсягами і складної за структурою інформації з різних сфер суспільного життя. Крім цього цю функцію будь-яка існуюча влада в країні завжди намагається зберегти за собою, переслідуючи цілю зміцнення свого становища.

Оптимальним було б наділення незалежної недержавної науково-політичної структури повноваженнями інституційного прогнозування, проектування і планування, щоб забезпечити не революційний, а стабілізаційно-еволюційний поступальний розвиток з мінімальною амплітудою циклу. Ще більш серйозне питання виникає з державного будівництва, оскільки передбачається розщеплення його структури і функцій, коли право прийняти рішення стає формальним через обґрунтування його компетентним науковим органом. Такі тенденції деякі пов'язують з відмиранням держави як традиційного політичного інституту, оскільки зміни в економічній системі не можуть не торкнутися змін і системи політичної.

Література

1. Андрианов В. Государственное регулирование и механизмы саморегуляции в рыночной экономике. // Экономист. – 1996г. – №5. – с.22–30.
2. Аршинов В.И., Лепский В.Е. На пути к постнеклассическим концепциям управления. / Сборник статей.– М.: – Институт философии РАН. 2005. – 266 с.
3. Базаров В.А. Принципы построения перспективного плана / В сб. Каким быть плану: дискуссии 20-х годов: статьи и современный комментарий / Сост. Э.Б. Корицкий. – Л.: Лениздат, 1989, с. 168–169.
4. Бердяев Н. Истоки и смысл русского коммунизма. – М.: Наука, 1990, с. 80–81.
5. Владимиров Л.П. Планирование и прогнозирование в условиях рынка. – М.: Дашков и К, 2000г. –303с
6. Герасенко В.П. Прогностические методы управления рыночной экономикой. Ч1. –Гомель: Альтаир, 1997г. –320с.
7. Губанов С. Макроэкономическое планирование: новые подходы. // Экономист. – 1996г. –№11. –с.37–52.
8. Гуриев С. Мифы экономики: Заблуждения и стереотипы, которые распространяют СМИ и политики / С. Гуриев – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 210 с.
9. Гэлбрейт Джон Кеннет. Новое индустриальное общество. Избранное / Дж.К. Гэлбрейт. – М.: Эксмо, 2008. – 960 с. – (Антология экономической мысли).
10. Информационное общество: Сб. – М.: «Издательство И74 АСТ, 2004. – 507, [5] с. – (Philosophy).
11. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Избранное / Дж. М. Кейнс: – М.: Эксмо, 2007. – 960 с. – (Антология экономической мысли).
12. Ковтуненко А.Н. Возможные пути обеспечения трансформации и эффективного развития экономики РБ. // Белорусская экономика: анализ, прогноз, регулирование. –2003г. –№8. –с.13–14.
13. Колодко Гжегож В. Мир в движении / Г.В. Колодко. – М.: Магистр, 2009. – 575 с.
14. Комплексное народно-хозяйственное планирование. М.: Экономика, 1974.
15. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения – избранные труды. – М., «Экономика», 2002.
16. Кондратьев Н.Д. Проблем экономической динамики / – М.: Экономика, 1989, – 526 с. – (Экон. наследие).
17. Красильщиков В. Азиатские «тигры» и Россия: страшен ли бюрократический капитализм? // Мир России. – 2003. – Т. XII. – №4, с. 20.
18. Кругман П. Великая ложь: Сбиваясь с пути на рубеже нового века: Пер. с англ. / П. Кругман. – М.: «Издательство АСТ», 2004. – 474,[6]с. – (Philosophy).
19. Леонтьев В. Экономические эссе. Теории, исследования, факты и политика. – М.: Издательство политической литературы, 1990, с. 15.
20. Маркс К. Капитал: критика политической экономии. Т.1 / Карл Маркс. – М.: Эксмо, 2011. – 1200 с. – (Антология экономической мысли).

21. Маркс К. Капитал: критика политической экономии. Т.III / Карл Маркс. – М.: Эксмо, 2011. – 1200 с. – (Антология экономической мысли).
22. Маршалл А. Основы экономической науки. / А. Маршалл. –

М.: Эксмо, 2007. – 832 с. – (Антология экономической мысли).

23. Милль Дж.С. Основы политической экономии с некоторыми приложениями к социальной философии / Дж.С. Милль. – М.: Эксмо, 2007. – 1040 с. – (Антология экономической мысли).

В.П. ПАВЛЕНКО,

к.е.н., заступник Міністра економічного розвитку і торгівлі України

Парадигма інституційних структур редистрибутивної і ринкової економічних систем

Відмінною рисою сучасної економічної теорії є надзвичайна різноманітність поглядів і стилів дослідження, які нерідко навіть суперечать один одному. Усвідомлення того, що різноманіття економічних явищ не може бути пояснено на основі невеликого числа фундаментальних закономірностей, призвело до заміни принципу єдності економічної теорії на принцип співіснування конкуруючих концепцій. Наукове співтовариство стало підходити до розуміння, що більш конструктивним є не побудова деякої узагальнюючої абстрактної моделі економічної теорії, а ретельна прив'язка можливостей кожного з існуючих і новітніх підходів до різноманітних завдань, що стоять перед економічною теорією як в теоретичному, так і в практичному плані.

Стрімке поширення економічної свободи, що відбувалося в економіках провідних країн у другій половині XIX століття за принципом «*Pas trop gouverner*» (не дуже керувати), який передував більш розповсюдженій у майбутньому формулі «*Laissez faire et laissez passer*» (дозвольте робити і пропустіть крокуючого), виявило серйозні вади та слабкі сторони класичного лібералізму. А. Маршалл, обмірковуючи процеси у соціально-економічній і соціально-політичній системах того часу кмітливо зауважив: «... на долю нашого покоління дісталось сприйняття всіх бід, які виникли через раптовість цього збільшення економічної свободи. Тепер ми першими починаємо розуміти межі, до яких капіталістичний наймач, не підготовлений до своїх нових обов'язків, мав спокусу підпорядкувати добробут своїх працівників власному прагненню до вигоди; ми перші починаємо переконуватися у важливості доказу того, що можливо, як у своїй особистістній, так і в колективній якості мають права та обов'язки; вперше економічна проблема нового часу постає перед нами у своєму справжньому вигляді» [15, с. 701].

Вихід капіталізму у формі вільного підприємництва за межі державного упорядкування процесів економічного і соціального розвитку зруйнували теоретичні моделі, які домінували у суспільстві того часу, і доводили його необмежену ефективність. Критично оцінюючи обмеженість капіталі-

стичної форми суспільно-економічного устрою Дж.М. Кейнс зазначив, що хоча «... капіталізм... представляв єдину і самодостатню систему... Він являв собою не просто досить успішний бізнес, але визначав наші надії на прискорене і постійне поліпшення економічного добробуту. Нині за ним спостерігаються досить скромні успіхи... Сьогодні ми сумніваємося в здатності бізнесменів привести нас до чогось кращого, ніж наш нинішній стан» [8, с. 923–924].

Рефлексією світової наукової думки на ці виклики стала поява і, у подальшому, розвиток феномену інституціоналізму, активне формування якого розпочалося на рубежі століть. Саме на цьому підґрунті сформувався новий напрям, нова методологія, практично парадигма інституціоналізму, що виступила реальною альтернативою лібералізму, пройшовши в розумінні економічних процесів значно далі, спираючись на нові інституціональні принципи. Наростаючі диспропорції, між зростанням ефектів приватної економіки вільного підприємництва і стрімким відставанням соціальної сфери життєдіяльності суспільства, об'єктивно привели до визначення принципу обмеження у сфері господарювання у якості одного з головних принципів інституційної теорії, як базового чинника конструювання справедливого суспільства. Ця думка є наріжною у концепції А. Маршалла, який стверджував, що саме зростання успіхів у економічній сфері, яке зробило суспільства провідних країн достатньо багатими, вимагає від них «... ввести нове обмеження на вільне підприємництво», при цьому «...допускаються деякі часові втрати заради більш високих кінцевих цілей», які «...вводяться не в якості засобу класового панування, а з метою захисту слабких, у питаннях, в яких вони не в змозі використовувати сили конкуренції для власного захисту» [15, с. 702].

Вже багато років інституційні зміни в економіці є важливим предметом дослідження економістів різних теоретичних напрямків. Накопичені знання та використання евристичного потенціалу традиційного інституціоналізму збагачує наші уявлення про причини, напрями, форми і динаміку сучасних інституційних змін, що в решті решт розвиває інституціоналізм як наукову школу сучасного розуміння про суспіль-